

DR. EDITH EVA EGER

met Esmé Schwall

DE BALLERINA VAN AUSCHWITZ

Het persoonlijke oorlogsverhaal uit de
internationale bestseller *De keuze*

Voorwoord

Beste lezer,

Bijna tachtig jaar heb ik aan dit boek gewerkt. Toen ik zestien was en de afgrijselijkheden van de Holocaust aan den lijve ondervond. Toen ik mijn kinderen, en daarna mijn kleinkinderen en achterkleinkinderen, volwassen zag worden. Toen ik middelbarescholieren onderwees en psycholoog werd met als specialisme het behandelen van trauma's. Toen ik een band kreeg met veel van mijn lieve cliënten en mijn lezerspubliek over de hele wereld. Toen al schreef ik met jou in mijn gedachten. Ik verlangde ernaar om de manieren met jou te delen die me hielpen om het ondenkbare te overleven. Ik verlangde ernaar om jou het verhaal te vertellen van het menselijke vermogen tot kwaad dat ook het verhaal is van ons enorme vermogen tot hoop.

Ik voel dat ik mijn verhaal móét delen. Dat ik de waarheid vertel over wat er gebeurde zodat we het nooit zullen vergeten. Maar ik vind ook dat ik een erfenis van hoop en zin in het leven moet delen, zodat mijn ouders en miljoenen anderen niet voor niets zijn gestorven. Ik wil dat de overwinning van het leven en de viering ervan verder leven.

Dit voelt als het juiste moment om eindelijk mijn verhaal met jou te delen. Iets meer dan een jaar geleden, slechts een paar dagen na haar honderdste verjaardag, overleed mijn zus Magda. Ik beseftte dat als ik dit boek voor jou nu niet schreef, ik misschien mijn kans zou missen. Dus ik word gemotiveerd door mijn sterfelijkheid.

Ik word ook gemotiveerd door jouw leven. Ik zie de grote uitdagingen waarmee je in deze wereld te maken krijgt: de zorgwekkende realiteit van wapengeweld, online pesten, klimaatverandering, een wereldpandemie, schokkend grote aantallen mensen die angstaanvallen hebben, depressie, wanhoop en zelfmoord. Ik heb de zesennegentig jaar dat ik op deze planeet ben, de bijna-eeuw die ik heb geleefd, gebruikt om mezelf te ontwikkelen en te genezen, vandaar dat ik mijn ervaringen wil inzetten om jouw cheerleader en pleitbezorger te zijn. Ik wil je graag een emotionele en spirituele blauwdruk bieden zodat je kunt omgaan met de pijn en worstelingen waarmee je onvermijdelijk te maken krijgt. Ik wil je iets geven wat speciaal voor jou is geschreven op dit moment van je ontwikkeling, als je accepteert wat je hebt geërfd en verdragen, en je je kracht en authenticiteit omarmt, en je kiest voor een leven dat jij het liefst wilt leiden.

Ik bied je nu dit boek aan in de hoop dat je mijn verhaal leest en het gevoel krijgt dat je niet alleen bent in deze vreemde situatie die leven heet. Ik schenk je dit boek in de hoop dat je mijn verhaal zult lezen en dan denkt: als zij het kan, dan kan ik het ook! Zodat ook jij kunt ontsnappen aan de slachtofferrol en ervoor kunt kiezen om door het leven te dansen, zelfs onder helse omstandigheden. Ik geef je mijn verhaal om je kracht te schenken en zo een ambassadeur van de vrede te zijn en de

juiste keuzes te maken in je leven. Ik geef je dit boek zodat je kunt leven zoals je echt bent: compleet en vrij.

Veel liefs,
Edie

Inleiding

Als ik mijn hele leven in één moment kon vangen, in één stilstaand beeld, dan is dat het volgende: drie vrouwen in donkerkleurige wollen jassen die met hun armen in elkaar gehaakt wachten in een kale tuin. Ze zijn uitgeput. Ze hebben stof op hun schoenen. Ze staan in een lange rij.

Die drie vrouwen zijn mijn moeder, mijn zus Magda en ik. Dit is ons laatste moment samen. Dat weten we nog niet. We weigeren daarover na te denken. Of we zijn te uitgeput om zelfs maar te speculeren over wat ons te wachten zou kunnen staan. Het is een moment van scheiding: moeders van dochters, het leven zoals het was van alles wat daarna komt. Toch kan alleen de achteraf verkregen kennis hier betekenis aan geven.

Ik zie ons drieën van achteren, alsof ik de volgende in de rij ben. Waarom laat de herinnering me het achterhoofd van mijn moeder zien, maar niet haar gezicht? Haar lange haar is op kunstige wijze gevlochten en zit boven op haar hoofd vastgespeld. Magda's lichtbruine, golvende haar raakt haar schouders. Mijn donkere haar is onder een sjaal weggestopt. Mijn moeder staat in het midden, en Magda en ik leunen tegen haar aan. Het is onmogelijk vast te stellen of wij degenen zijn die onze moeder ondersteunen of dat het omgekeer-

de het geval is, dat haar kracht de pilaar is die Magda en mij ondersteunt.

Dit moment vormt het begin van de grote verliezen die ik in mijn leven heb meegemaakt. Tachtig jaar lang ben ik telkens weer teruggekeerd naar dit beeld van ons drieën. Ik heb het bestudeerd alsof ik, als ik het maar kritisch genoeg bekijk, iets kostbaars kan terugvinden. Alsof ik het leven dat aan dit moment voorafging, het leven vóór dit verlies, kan terughalen. Alsof zoiets mogelijk is.

Ik ben teruggekeerd zodat ik nog iets langer in dit moment kan verblijven, toen onze armen in elkaar gehaakt waren en we bij elkaar hoorden. Ik kan onze afhanginge schouders zien. Het stof dat zich heeft vastgezet aan de onderkant van onze jassen. Mijn moeder. Mijn zus. Ik.

1

Het kleintje

Ze wilden graag een jongetje, maar ze kregen mij.

Een meisje. Een derde dochter, de kleinste van de familie.

‘Ik ben blij dat je hersenen hebt, want van je uiterlijk moet je het niet hebben,’ zegt mijn moeder vaak tegen me. Misschien bedoelt ze dat ik nooit mooi zal zijn. Of misschien is dit compliment verpakt in kritiek haar manier om me aan te moedigen hard te studeren. Motivatie verpakt als waarschuwing. Misschien is er een of ander onzichtbaar lot waarvoor ze me probeert te beschermen. Misschien probeert ze me een beter idee te geven van wie ik misschien word. ‘Je kunt een andere keer leren koken,’ zei ze tegen me toen ik haar vroeg om me te leren hoe ik een challe moest vlechten, kip kon braden of kersenjam kon maken die ze in de zomer bereidt en voor de rest van het jaar wegstopt. ‘Jij gaat terug naar school.’

Vandaag sta ik voor de spiegel in de badkamer van ons appartement. Ik poets mijn tanden om me klaar te maken voor school. Ik bestudeer mijn spiegelbeeld. Klopt het dat ik niet aantrekkelijk ben? Ik ben een danser en turner, mijn lichaam is mager en gespierd. Ik houd van mijn kracht. En van mijn golvende bruine haar, hoewel Magda, mijn oudste zus, de knapste is om te zien. Als ik mijn ogen echter in de spiegel zie,

als ik verdrink in dat mysterieuze en bekende blauwgroen, dan kan ik mijn vinger niet leggen op wat ik zie. Het is alsof ik buiten mijn leven sta, naar binnen kijk, mezelf zie als een personage in een roman, haar lot onbekend, haar hart en wie ze is zijn nog steeds in ontwikkeling.

Zojuist heb ik een van mijn moeders romans uitgelezen. Ik had Emile Zola's *Nana* van haar boekenplank gestolen en in het geheim verslonden. Het lukt me niet de laatste scène uit mijn hoofd te krijgen. Nana, de mooie, chique artiest, die door zoveel mannen werd begeerd, ligt daar gebroken en ziek en haar lichaam is bedekt met pokkenzweren. Zelfs voordat ze pokken had, zelfs toen ze nog adembenemend knap en charmant was, was haar lichaam gevaarlijk. Een wapen. Dreigend, als iets waarvoor je moest oppassen.

Toch was ze gewild. Ik hunker naar zo'n liefde. Om te worden gezien en bekend te staan als een schat. Om te worden overladen met genegenheid, verslonden als een waar feestmaal.

In plaats daarvan wordt er tegen me gezegd dat ik voorzichtig moet zijn.

'Jezelf wassen is net als de vaat doen,' zei mijn moeder tegen me. 'Je begint met de kristallen glazen en eindigt met de potten en pannen.' Bewaar het smerigste voor het laatst. Zelfs mijn lichaam is verdacht.

Magda klopt op de deur van de badkamer, omdat ze het wachten op haar beurt zat is.

'Hou op met dromen, Dicuka,' klaagt ze. Ze gebruikt het koosnaampje dat mijn moeder voor me heeft bedacht. Die-tsjoe-ka. Deze verzonnen lettergrepen geven me meestal een warm gevoel vanbinnen, maar vandaag zijn ze hard en schetteren ze.

Ik haast me langs mijn geïrriteerde zus naar onze gedeelde slaapkamer om me aan te kleden terwijl ik nog steeds denk aan dat meisje in de spiegel; het meisje dat verlangt naar liefde. Misschien bestaat het soort liefde waar ik hevig naar verlang niet. Ik heb dertien jaar besteed aan het samenvoegen van mijn herinneringen en ervaringen tot een verhaal van wie ik ben, een verhaal dat schijnt te onthullen dat ik beschadigd ben, dat ik niet gewild ben, dat ik er niet bij hoor.

Net zoals die avond dat ik zeven was en mijn ouders een entetje gaven. Ze stuurden me de kamer uit om een kan met water te vullen. Vanuit de keuken kon ik hen grappen horen maken: ‘We hadden ons die kunnen besparen.’ Ze bedoelden dat ze al een compleet gezin waren voordat ik werd geboren. Ze hadden Magda, die pianospeelde, en Klara, het wonderkind op de viool. Ik bracht niets nieuws mee. Ik was niet nodig, niet goed genoeg. Er was geen plek voor me.

Toen ik acht was probeerde ik deze theorie uit en besloot ik van huis weg te lopen. Ik wilde zien of mijn ouders zelfs maar in de gaten zouden hebben dat ik weg was. In plaats van naar school te gaan, nam ik de tram naar het huis van mijn grootouders – mijn moeders vader en stiefmoeder. Ik vertrouwde erop dat zij me zouden verbergen. Ze voerden voortdurend strijd met mijn moeder om Magda. Zo verstopten ze bijvoorbeeld koekjes in de ladekast van mijn zus. Voor mij betekenden ze veiligheid. Ze hielden elkaars hand vast, iets wat mijn ouders nooit deden. Ze boden puur genoeg: de geur van gebraden vlees en witte bonen in tomatensaus, zoet brood, tsjolent, een stevige stoofpot die mijn grootmoeder naar de bakkerij bracht op zaterdag, omdat ze volgens orthodox gebruik op die dag haar eigen oven niet mocht gebruiken.

Mijn grootouders waren blij me te zien. Ik hoefde niets te doen voor hun liefde of goedkeuring, die werden vrijelijk gegeven. We brachten een prachtige morgen door in de keuken en aten stukjes van de notenrol. Maar toen ging de deurbel. Mijn grootvader ging de voordeur opendoen. Even later kwam hij de keuken binnenstormen. Hij was nogal doof en hij waarschuwde me op te luide toon. ‘Verstop je, Dicuka!’ riep hij. ‘Je moeder is hier!’ Terwijl hij probeerde me te beschermen, veraadde hij me.

Wat me het meest ergerde was de blik op mijn moeders gezicht toen ze me in de keuken van mijn grootouders zag zitten. Het was niet alleen dat ze verrast was me hier te zien; het leek alsof ze overvallen werd door het feit dat ik bestond. Alsof ik niet was wie ze wilde of verwachtte dat ik was.

Toch zit ik vaak bij haar in de keuken als mijn vader op zakenreis is. Hij vult koffers vol zijde voor zijn kleermakerswinkel en mijn moeder is star en waakzaam als hij terugkeert, omdat ze zich zorgen maakt dat hij te veel geld uitgeeft. Ze nodigt geen vrienden uit om op bezoek te komen. Er is geen gezellig geroddel in de woonkamer, er worden geen discussies over boeken of politiek gevoerd. Ik ben degene aan wie mijn moeder haar geheimen vertelt. Ik geniet van de tijd die ik alleen met haar doorbreng.

Op een avond toen ik negen was, waren we alleen in de keuken. Ze pakte het overgebleven deel van de strudel in, die ze had gemaakt met het deeg dat ik haar met de hand zag snijden en dat ze als zwaar tafellinnen over de eettafel drapeerde. ‘Lees me voor,’ zei ze, en ik pakte het versleten exemplaar van *Gejaagd door de wind* van haar nachtkastje. We hadden het een keer eerder helemaal gelezen. Nu waren we

opnieuw begonnen. Ik bleef even hangen bij de mysterieuze opdracht, geschreven in het Engels, op de titelpagina van het vertaalde boek. Het was het handschrift van een man, maar het was niet mijn vaders handschrift. Het enige wat mijn moeder erover wilde zeggen was dat het boek een geschenk was van een man die ze kende toen ze op het ministerie van Buitenlandse Zaken werkte voordat ze mijn vader leerde kennen.

We zaten naast de houtkachel op stoelen met een rechte rug. Als we samen lazen, hoefde ik haar met niemand te delen. Ik ging op in de woorden en het verhaal en het gevoel dat ik samen met haar in een bepaalde wereld was. Scarlett keert terug naar Tara aan het eind van de oorlog en komt erachter dat haar moeder is overleden en dat haar vader geheel opgeslokt is door zijn verdriet. ‘God is mijn getuige,’ zegt Scarlett, ‘dat ik nooit meer honger zal lijden.’ Mijn moeder sloot haar ogen en leunde met haar hoofd tegen de rugleuning van de stoel. Ik wilde bij haar op schoot kruipen. Ik wilde mijn hoofd tegen haar borst vlijen. Ik wilde dat ze met haar lippen mijn haar zou aanraken.

‘Tara...’ zei ze. ‘Amerika, nou, dat land zou ik graag willen zien.’ Ik wilde dat ze mijn naam zou zeggen met dezelfde zachtheid die ze bewaarde voor een land waar ze nooit was geweest. Al de heerlijke geuren in de keuken van mijn moeder waren voor mij verbonden aan het drama van honger en feestmalen – altijd, zelfs bij het feestmaal, dat verlangen. Ik wist niet of het verlangen dat van haar was of dat van mij, of dat het iets was wat we met elkaar gemeen hadden.

We zaten met het vuur tussen ons in.

‘Toen ik net zo oud was als jij...’ begon ze.

Terwijl ze sprak was ik bang om me te bewegen, bang dat ze niet verder zou gaan als ik bewoog.

‘Toen ik net zo oud was als jij, sliepen de kleintjes bij elkaar, en mijn moeder en ik deelden een bed. Op een ochtend werd ik wakker omdat mijn vader naar me riep: “Ilona, maak je moeder wakker. Ze heeft nog geen ontbijt voor me gemaakt of mijn kleren neergelegd.” Ik draaide me om naar mijn moeder onder de dekens. Maar ze bewoog niet. Ze was dood.’

Ik wilde elk detail weten over dit moment waarop een dochter wakker werd naast haar moeder die ze al verloren had. Ik wilde ook wegstaren. Het was te angstaanjagend om over na te denken.

‘Toen ze haar die middag ter aarde bestelden, dacht ik dat ze haar levend hadden begraven. Die avond zei vader tegen me dat ik het avondeten voor het gezin moest klaarmaken. Dus dat deed ik.’

Ik wachtte op de rest van het verhaal. Op de les aan het eind, of de geruststelling.

‘Bedtijd,’ was alles wat mijn moeder zei. Ze boog zich voorover om de as onder de kachel te vegen.

Voetstappen stampten door de hal aan de andere kant van de deur. Ik kon mijn vaders tabak ruiken nog voordat ik het gerinkel van zijn sleutels hoorde.

‘Dames,’ riep hij, ‘zijn jullie nog op?’ Hij kwam de keuken binnen met zijn glimmende schoenen en een keurig pak aan. Hij had een brede grijns op zijn gezicht. Ook hield hij een zakje in zijn hand dat hij aan mij gaf, terwijl hij een luide zoen op mijn voorhoofd plantte. ‘Ik heb weer gewonnen,’ zei hij opschepperig. Altijd als hij kaart of biljart speelde met zijn vrienden, deelde hij de buit met mij. Die avond had hij een petitfour

met roze glazuur meegebracht. Als ik mijn zus Magda was geweest, zou mijn moeder, die zich altijd zorgen maakte over Magda's gewicht, het gebakje heb weggegrist, maar ze knikte naar me en gaf me toestemming om het op te eten.

Ze stond op en liep van het fornuis naar de wasbak. Mijn vader onderschepte haar, tilde haar hand op zodat hij haar door de kamer kon draaien, wat ze stijfjes, zonder te lachen, deed. Hij trok haar naar zich toe om haar te omarmen, één hand op haar rug, de andere plegend op haar borst. Mijn moeder schudde hem van zich af.

'Ik ben een teleurstelling in de ogen van je moeder,' zei mijn vader tegen mij op half fluisterende toon toen we de keuken verlieten. Was het zijn bedoeling dat zij hem hoorde, of was dit een geheim dat slechts voor mij bedoeld was? Hoe dan ook, het was iets wat ik wegstopte om later over na te denken. Toch joeg de bitterheid in zijn stem mij angst aan. 'Ze wil elke avond naar de opera en een of ander chic, werelds leven leiden. Ik ben slechts een kleermaker. Een kleermaker en een biljartspeler.'

Mijn vaders verslagen toon verwarde me. Hij staat goed bekend in onze stad, en mensen vinden hem aardig. Hij is speels, goedlachs, lijkt zich altijd op z'n gemak te voelen en is energiek. Het is leuk om hem erbij te hebben. Hij gaat graag uit met zijn vele vrienden. Hij houdt van eten (vooral van de ham die hij soms ons koosjere huishouden binnensmokkelt en dan opeet boven het krantenpapier waarin die verpakt zat. Hij voert mij hapjes verboden varkensvlees en ondergaat ondertussen de beschuldigingen van mijn moeder dat hij het slechte voorbeeld geeft). Zijn kleermakerswinkel heeft twee gouden medailles gewonnen. Hij is niet slechts iemand die strakke

naden en rechte zomen kan naaien. Hij is een ware meester in haute couture. Zo heeft hij mijn moeder ontmoet. Ze kwam zijn winkel binnen omdat ze een jurk nodig had, en zijn werk werd sterk aanbevolen. Toch had hij liever arts willen worden, een droom die zijn vader had ontmoedigd, en om de zoveel tijd kwam zijn teleurstelling in zichzelf weer naar boven.

‘Je bent niet zomaar een kleermaker, papa,’ verzekerde ik hem. ‘Je bent een beroemde kleermaker!’

‘En jij zult de best geklede dame in Košice worden,’ zei hij tegen me, terwijl hij me over mijn hoofd aaide. ‘Je hebt het perfecte figuur voor mode.’

Hij had zijn teleurstelling weer terug in de schaduwen geduwd. Samen stonden we nog even stil in de hal. We waren geen van beiden klaar om onze eigen weg te gaan.

‘Ik wilde graag dat je een jongen was, weet je dat?’ zei mijn vader. ‘Ik smiet met de deur toen jij was geboren. Ik was zo kwaad dat ik weer een dochter had gekregen. Maar nu ben jij de enige met wie ik kan praten.’ Hij kuste me op mijn voorhoofd.

Ik houd van mijn vaders aandacht. Net als die van mijn moeder is die kostbaar... en onbestendig. Alsof het feit dat ik hun liefde waard ben minder te maken heeft met mij en meer met hun eenzaamheid. Alsof mijn identiteit niet draait om wie ik ben of wat ik heb, maar dat ze slechts een maatstaf is van wat ieder van mijn ouders mist.

Als ik bij mijn familie aan de eettafel ga zitten, begroeten mijn oudere zussen me met een liedje dat ze voor mij hebben bedacht. Ze verzonnen het toen ik drie jaar oud was en een van mijn ogen scheef ging staan na een verkeerd uitgevoerde medi-

sche ingreep. ‘Je bent zo lelijk, je bent zo nietig,’ zingen ze. ‘Je zult nooit een man vinden.’

Jarenlang hield ik mijn ogen op de grond gericht als ik liep, zodat ik niet hoefde te zien hoe mensen naar mijn scheve gezicht keken. Toen ik tien was, werd ik geopereerd aan mijn schele oog, en nu zou ik in staat moeten zijn om mijn hoofd op te tillen en te glimlachen als ik onbekende mensen ontmoet, maar de verlegenheid blijft, verergerd door het geplaag van mijn zussen.

Magda is negentien, en heeft sensuele lippen en golvend haar. Zij is de grappenmaker in onze familie. Toen we jonger waren leerde ze me hoe we vanuit ons slaapkamerraam druiven konden laten vallen in de koffiekopjes van de mensen die op het terras eronder zaten. Klara, de middelste zus, het wonderkind op de viool, kon het vioolconcert van Mendelssohn al spelen toen ze vijf was.

Ik ben eraan gewend om de stille, onzichtbare zus te zijn. Ik ben er zo van overtuigd dat ik minderwaardig ben dat ik mezelf zelden met mijn eigen naam voorstel. ‘Ik ben Klara’s zus,’ zeg ik. Het komt niet in me op dat Magda het misschien beu is om altijd de clown te zijn, dat Klara er misschien een hekel aan heeft het wonderkind te zijn. Ze kan niet ophouden buitengewoon te zijn, nog niet voor een seconde, want anders wordt alles misschien van haar afgenomen: de aanbidding waar ze zo aan gewend is, haar hele eigenwaarde. Magda en ik moeten werken om iets te krijgen waarvan we weten dat er nooit genoeg van is. Klara moet zich zorgen maken dat ze op elk moment een fatale fout kan maken en dan alles kwijt is. Al mijn hele leven lang heeft Klara vioolgespeeld, al sinds ze drie was. Vaak stond ze voor een open raam te oefenen op het instru-

ment, alsof ze niet in staat was om volledig te genieten van haar creatieve genialiteit als ze geen publiek van voorbijgangers bij elkaar kon krijgen om haar te horen spelen. Het lijkt erop dat liefde voor haar niet grenzeloos is, dat ze voorwaardelijk is: de beloning voor een voorstelling, iets waarmee je genoegen neemt. Ook hangt er een prijskaartje aan die liefde: werken aan geaccepteerd en aanbeden worden zorgt er uiteindelijk voor dat je eigen ik verdwijnt.

We eten broodjes van de bakkerij die verderop in de straat zit. De broodjes zijn overladen met boter en mijn moeders abrikozenjam, die eerder zoet dan zuur is. Mijn moeder schenkt koffie in en deelt het eten rond. Mijn vader heeft al een meetlint rond zijn nek gehangen en een stukje krijt in zijn borstzakje gestoken om een patroon te tekenen op de stof. Magda wacht tot mijn moeder een tweede keer met de broodjes rondgaat. ‘Neem een broodje. Ik eet het wel op,’ zegt ze altijd als ik een tweede broodje weiger. Klara schraapt haar keel, en iedereen keert zich naar haar toe om te horen wat ze te zeggen heeft.

‘Ik moet reageren op de uitnodiging van de professor om in New York te studeren,’ zegt ze, terwijl ze met haar mes de zachte boter over het warme brood uitsmeert.

‘We hebben familie in New York,’ mijmert mijn vader terwijl hij met een lepeltje in zijn koffie roert. Hij bedoelt zijn zus Matilda die in een buurt woont die The Bronx heet, een Joodse immigrantenwijk.

‘Nee,’ zegt mijn moeder. ‘We hebben dit al besproken. Amerika is te ver weg.’

Ik denk aan die avond lang geleden in de keuken toen ze met zo’n verlangen over Amerika sprak. Misschien is dit wat het

leven is: voortdurend twijfelen tussen dingen die we niet hebben, maar waarvan we wensen dat we ze wel hadden, en de dingen die we wel hebben, maar waarvan we wensen dat we ze niet hadden.

Klara steekt haar kin naar voren. ‘Als ik niet naar New York mag,’ zegt ze, ‘dan ga ik naar Boedapest.’

Mijn moeder laat haar hoofd hangen als ze de borden van tafel ruimt. De carrière van haar favoriete kind steunen betekent dat ze haar verliest. Of misschien is het niet de gedachte dat Klara het huis verlaat wat haar verdrietig maakt. Misschien is het haar onverzettelijkheid. Mogelijk is ze boos op zichzelf omdat ze nee zegt als ze eigenlijk ja wil zeggen.

Mijn vaders voortdurende goede humeur wordt niet verstoord door het gewicht van Klara’s besluit of de zorgen die mijn moeder zich hierom maakt.

‘We hebben het erover,’ zegt hij, waardoor hij de sombere stemming die weer eens over de tafel is neergedaald doet opklaren. Dan richt hij zich tot mij. ‘Dicuka,’ zegt hij en hij geeft me een envelop, ‘breng dit geld naar school. Het is tijd om het schoolgeld te betalen.’

Ik houd de envelop in mijn hand en voel het gewicht van zijn vertrouwen. Toch is het overgeven van deze verantwoordelijkheid ook een waarschuwing. Een herinnering aan wat ik het gezin kost. Een open vraag over de waarde die ik toevoeg. Ik houd de envelop stevig vast als ik mijn schoolspullen bij elkaar raap, alsof mijn greep erop me zal helpen om vast te stellen hoeveel ik ertoe doe en hoeveel niet, alsof het me helpt een kaart te tekenen die de afmetingen en grenzen van mijn waarde laten zien.

Ik ben het gelukkigst als ik alleen ben, als ik me kan terugtrekken in mijn innerlijke wereld. De wandeling naar de Joodse privéschool waar ik op zit is tijd die ik koester. Ik oefen de passen van de ‘An der schönen blauen Donau’-dans die mijn balletklas zal opvoeren tijdens een festival aan de rivier.

Ik denk aan mijn balletleraar en zijn vrouw, aan het gevoel dat ik krijg als ik de trap naar de studio met twee of drie treden tegelijk neem, mijn schoolkleden uittrek en mijn balletpakje en maillot aandoe. Vanaf mijn vijfde zit ik op ballet, toen mijn moeder aanvoelde dat ik geen musicus was, maar andere gaven had. (Mijn ouders hadden geprobeerd om me op Klara’s oude viool te laten spelen, maar het duurde niet lang voordat mijn moeder het instrument uit mijn handen trok en zei: ‘Dat is genoeg.’) Ik hield meteen van ballet. Mijn oom en tante gaven me een tutu die ik tijdens mijn eerste les droeg. Op de een of andere manier was ik niet verlegen in de studio. Ik liep recht op de pianist af die muziek speelde waar de klas op danste en vroeg welke stukken hij van plan was te spelen. ‘Ga dansen, meisje,’ zei hij tegen me. ‘Ik zorg voor de muziek.’

Tegen de tijd dat ik acht was, ging ik drie keer per week naar balletles. Ik vond het leuk om iets te doen wat helemaal van mij was, iets anders dan wat mijn zussen deden. Ook hield ik van in mijn lichaam zijn. Ik hield ervan om de spagaat te oefenen. Onze balletleraar herinnerde ons eraan dat kracht en flexibiliteit onafscheidelijk zijn: als de ene spier zich spant, moet de andere ontspannen; om lengte en lenigheid te bereiken, moeten we onze buikspieren aangespannen houden. Zijn instructies had ik in mijn hoofd zitten alsof het een gebed was. Ik liet me zakken, rechte rug, buikspieren aangespannen, benen gestrekt uit elkaar. Ik wist dat ik moest blijven adem-

halen, helemaal als ik het gevoel had dat ik vastzat. In gedachten stelde ik me voor hoe mijn lichaam zich uitrekte als de snaren op de viool van mijn zus en daarbij de precieze plek van gespannenheid vond die het hele instrument deed weerklinken. En dan was ik beneden. Ik was er. Ik zat in een spaagaat. ‘Bravo!’ Mijn balletleraar klapte. ‘Hou dit vast.’ Hij tilde me van de grond en boven zijn hoofd. Het was moeilijk om mijn benen volledig gestrekt te houden zonder de vloer te hebben om tegenaan te duwen, maar voor even voelde ik me als een geschenk. Ik voelde me puur licht. ‘Editke,’ zei mijn leraar, ‘alle verrukking in het leven komt van binnenuit.’ Ik begreep toen niet echt wat hij bedoelde, maar ik weet dat ik kan ademen, draaien, schoppen en buigen. Terwijl mijn spieren uitrekken en sterker worden, schijnt elke beweging, elke positie te schreeuwen: ik besta, ik besta, ik besta. Ik ben ik. Ik ben iemand.

Mijn fantasie neemt het over en ik ga op in een nieuwe, zelfbedachte dans, eentje waarin ik me voorstel hoe mijn ouders elkaar hebben leren kennen. Ik dans hun beide delen. Mijn vader kijkt na een eerste snelle blik voor een tweede keer enorm verrast om naar mijn moeder als hij haar de kamer ziet binnenkomen. Mijn moeder draait sneller, springt hoger. Ik laat mijn hele lichaam buigen in een vreugdevolle lach. Nog nooit heb ik gezien dat mijn moeder zich verheugde, ik heb haar nooit de slappe lach horen hebben, maar in mijn lichaam voel ik de onontdekte bron van haar blijheid.

Als ik op school aankom, is het schoolgeld dat mijn vader me gaf om een kwartaal van het schooljaar te betalen weg. Op de een of andere manier, door het zwieren en het dansen, ben ik het verloren. Ik kijk elke zak en elke vouw in mijn kleding

na, maar het is weg. De hele dag ben ik bang om het aan mijn vader te vertellen. De angst voelt aan als een klomp ijs onder in mijn maag.

Die avond wacht ik tot na het avondeten om de moed op te brengen mijn vader te vertellen wat ik heb gedaan. Hij kan me niet aankijken als hij zijn vuisten opheft en een riem pakt. Dit is de eerste keer dat hij mij, of een van ons, ooit heeft geslagen. Hij zegt niets tegen me als hij klaar is.

Ik kruip vroeg in bed, nog voordat mijn huiswerk af is. Mijn rug en billen branden nog steeds. Wat nog meer zeer doet dan de striemen op mijn huid is het gevoel dat er iets mis is met mij. Ik zal er snel achter komen dat die diepe plek waar ik naartoe ga als ik me eenzaam voel een waardevolle eigenschap is, een manier om te overleven, maar vanavond voelt mijn fantasie als een afwijking. Een verschrikkelijk gebrek.

Ik trek mijn pop onder de dekens. Ik heb haar Kleintje genoemd. Ze heeft lang, golvend, zwart haar en groene ogen die open en dicht kunnen. Groene ogen zoals die van mijn vader. Ze is een prachtige pop, mijn favoriete bezit. Ik fluister in haar gladde, porseleinen oor.

‘Ik zou willen dat ik stierf zodat hij zou lijden om wat hij mij heeft aangedaan,’ zeg ik, terwijl ik mijn ogen stijf dichtknijp in het donker.

Kleintje is stil, alsof ze nadenkt over deze allesverterende woede die ik heb voor mijn vader... en mezelf. De woede voel ik in mij kolken. Ik voed de woede tot die als een verzegend vuur is. Ik schep er genoeg in om de ergste dingen te zeggen.

‘Nee,’ fluister ik tegen mijn pop terwijl mijn stem verstikt wordt door tranen. ‘Ik wens...’ Ik laat de spanning toenemen.

‘Ik wens...’ Ik zal het zeggen, het gewelddadigste en verschrikkelijkste wat ik maar kan bedenken. Een zin die zo afgrijselijk is dat ik die nooit terug kan nemen, waarvan ik dan nog niet weet dat deze me altijd zal blijven achtervolgen, die ik tijdens nog veel ergere nachten in mijn gedachten opnieuw zal afspelen, in nog veel duisterder tijden. ‘Ik wens dat mijn vader dood was,’ zeg ik.

Vannacht zegt Kleintje niets. Haar ogen zijn gesloten in de duisternis, een doek dat haastig wordt dichtgetrokken op het toneel.